

OCJENA DOKTORSKE DISERTACIJE

OPŠTI PODACI O DOKTORANDU		
Titula, ime i prezime	Mr Adnan Prekić	
Fakultet	Filozofski fakultet - Nikšić	
Studijski program	Istorija	
Broj indeksa	1/10	
MENTOR/MENTORI		
Prvi mentor	Prof. dr Živko Andrijašević	Univerzitet Crne Gore-Crna Gora
Drugi mentor		
KOMISIJA ZA OCJENU DOKTORSKE DISERTACIJE		
Prof. dr Živko Andrijašević, predsjednik komisije	Univerzitet Crne Gore-Crna Gora	
Prof. dr Đorđe Borožan, akademik CANU, član	Univerzitet Donja Gorica – Crna Gora	
Prof. dr Nenad Perošević, član	Univerzitet Crne Gore-Crna Gora	
Datum značajni za ocjenu doktorske disertacije		
Doktorska disertacija i Izvještaj Komisije dostavljen Biblioteci UCG	11. septembar 2017. godine	
Javnost informisana (dnevne novine) da su Doktorska disertacija i Izvještaj Komisije dati na uvid	12. septembar 2017. godine (List “Pobjeda” str. 25)	
Sjednica Senata na kojoj je izvršeno imenovanje Komisije za ocjenu doktorske disertacije	2. jun 2017. godine	
Uvid javnosti		
U predviđenom roku za uvid javnosti bilo je primjedbi?		
U predviđenom roku od 30 dana, na doktorsku disertaciju: “Političke ideje i ideologija u Crnoj Gori 1945-1955. godine“, kandidata Mr Adnana Prekića NIJE BILO PRIMJEDBI.		

OCJENA DOKTORSKE DISERTACIJE

1. Pregled disertacije

Rukopis doktorske disertacije **“Političke ideje i ideologija u Crnoj Gori 1945-1955. godine”**, kandidata mr Adnana Prekića, ima 515 strana, a njegovu strukturu čini: Predgovor (1-24), sedam poglavlja: I. Crna Gora 1901-1945 (str. 25-65), II. Crna Gora 1945-1955 (str. 65-107), III. Nova religija – ideologija socijalizma (str. 108-131), IV. Institucije i sredstva za izgradnju ideologije (str. 132-285), V. Ideologija i političke ideje novog sistema (str. 286-385), VI. Ideologija i stvaralaštvo (str. 386-456), VII. Vrijednosni sistema “novog čovjeka” (str. 457-481), zatim Zaključak (str. 482-505) i popis izvora i literature (str. 506-515). Rukopis doktorske disertacije sadrži 1479 napomena o korišćenim izvorima i literaturi, što svjedoči o sprovedenom istraživačkom procesu i izvornim uporištima za iznesene konstatacije i objašnjenja.

U predgovoru kandidat navodi da o prošlosti Crne Gore poslije 1945. godine, odnosno, nakon uvođenja tzv. socijalističkog, jednopartijskog i totalitarnog sistema, postoji neveliki broj istraživačkih radova u istorijskoj nauci, te da postoji samo šest monografija o ovom periodu, čija osnova počiva na arhivskim istraživanjima (B. Kovačević, B. Marović, Z. Folić, J. Selhanović, D. Papović). Istraživanja o Crnoj Gori poslije 1945. godine sve do skoro nijesu uvažavala činjenicu da se 1945. godine nije samo promijenio politički sistem, već se drastično promijenilo crnogorsko društvo i svijest crnogorskog čovjeka. Nova vlast mijenjala je društveno-politički ambijent, ali je imala jednako snažnu ambiciju da nametne novi vrijednosni sistem, novu političku svijest, nova ideološka uvjerenja. Crnogorski čovjek, kada je u pitanju sadržaj i karakter njegove političke i ideološke svijesti prije i poslije 1945. godine, nije ista osoba. Upravo o toj transformaciji i sistemskom inženjeringu za promjenu političke i ideološke svijesti crnogorskog društva nakon 1945. godine, do sada uopšte nije bilo naučnih radova. Takvo stanje stvari u crnogorskoj historiografiji, stvorilo je mogućnost autoru da naučno-istraživački obradi ovaj proces. U predgovoru se objašnjava da je riječ o istraživanju ideja i ideologija, koje su predmetom evropske historiografije tek od sredine XX vijeka, te da je bez njihovog izučavanja nemoguće objasniti karakter i svijest crnogorskog društva u XX vijeku, kao i politički sistem koji je egzistirao u Crnoj Gori 45 godina. Kandidat daje kratak osvrt na istorijat izučavanja ideja i ideologija, a zatim objašnjava svoj istraživački zadatak i predstavlja strukturu rada koja ima za cilj da se u potpunosti ovom zadatku odgovori. Prema njegovom mišljenju, disertacija neće ostvariti naučnu svrhu ukoliko se bude dominantno fokusirala na prezentaciju političkih ideja i ideologije vladajuće partije, već ukoliko se istraživački obradi društveno-politički ambijent u kome ove ideje i ideologija postoje, kao i institucionalni mehanizmi uz čiju pomoć se one afirmišu. Femoneni političkih ideja i ideologija zahtijevaju višeslojan i kompleksan istraživački pristup, ali i kompleksno definisanje istraživačkog problema, tako da kandidat u predgovoru detaljno objašnjava naučne razloge koji su odredili njegovu metodologiju i predmet istraživanja, kao i odabir

izvornog materijala i hronološko ograničenje disertacije. Ovakva tema zahtijevala je korišćenje različitih i veoma bogatih arhivskih fondova, zatim istraživanje cjelokupne štampe toga doba i drugih publikacija, korišćenje interne partijske literature, školskih udžbenika i po prvi put u crnogorskoj historiografiji – korišćenje filmskog materijala (dokumentacija RTCG i Crnogorske kinoteke). U predgovoru je kandidat objasnio važnost i način upotrebe raznorodnog arhivskog (izvornog) materijala, čime je razložno definisao svoj metodološki pristup u obradi teme, ali i obrazložio zbog čega je takav pristup jedino opravdan i svrsishodan.

Prvo poglavlje doktorske disertacije, naslovljeno “Crna Gora 1901-1945. godine“, ukazuje na socijalnu i političku osnovu sa kojom je crnogorsko društvo dočekalo uspostavljanje novog sistema vlasti, odnosno, period socijalizma. Poglavlje ima šest odjeljaka: 1. Teritorija; 2. Stanovništvo; 3. Društveni život; 4. Ekonomska osnova crnogorskog društva; 5. Politički razvoj; 6. Socijalističke ideje u Crnoj Gori prije 1945. godine. Kandidat je najprije ukazao na granice geografskog, političkog i državnog prostora Crne Gore u prvoj polovini XX vijeka, kako bi precizno markirao oblasti koje su se 1945. godine nalazile u sastavu Crne Gore. Takvo objašnjenje bilo je neophodno dati, jer se 1945. godine pod Crnom Gorom i crnogorskim društvom podrazumijevaju oblasti i zajednice, koje nemaju kontinuitet zajedništva, niti crnogorsku državu kao element identiteta. Od 13.812 km teritorije Narodne republike Crne Gore 1945. godine, oko 6.000 km² teritorije, postalo je njen administrativni dio tek poslije 1913. godine. Sve do 1918. godine, prostor NR Crne Gore bio je podijeljen u tri države, a poslije 1918. objedinjen u okviru jugoslovenske kraljevine. Na osnovu toga se može zaključiti da je ideološki inženjering poslije 1945. godine sproveden u društvu neizgrađenog osjećaja jedinstva i kratkog trajanja zajedništva. Kandidat je zatim ukazao na obilježja društvenih struktura crnogorskog društva prve polovine XX vijeka. Prezentovan je pregled broja stanovnika do 1941. godine, kao i nacionalna i konfesionalna struktura od početka XX vijeka. Da bi se razumio društveni ambijent u kome će se nakon 1945. godine sprovoditi programski ideološki inženjering, ukazano je i na prosvjetne i kulturne prilike na prostoru Crne Gore od početka XX vijeka. Kandidat je dao osnovne informacije o formiranju prosvjetnih institucija, kretanju broja pismenih i nepismenih, strukturi društvenih grupacija i njihovom uticaju na formiranje političkih uvjerenja. Uvažavajući determinirajući značaj ekonomskog života na društvene odnose i političko opredjeljivanje, jedan odjeljak poglavlja posvećen je ekonomskoj osnovi crnogorskog društva. Na osnovu pregleda ekonomskog života Crne Gore, uočava se konstantna privredna stagnacija, siromaštvo i izrazita konfliktnost zbog neriješenih životnih pitanja. Kako se u ovom odjeljku navodi, Crna Gora je prvih decenija XX vijeka “izolovano gazdinstvo“ u kome gotovo 80% stanovništva živi od stočarstva i poljoprivrede, i u kome dominira siromaštvo. Teško ekonomsko stanje otežava nepostojanje kvalitetnih komunikacija, te nedostatak uslova za industrijsku proizvodnju koja bi jedino mogla ublažiti nedostatnost izvora ekonomske stabilnosti. Ovakva ekonomska struktura crnogorskog društva uticala je na političko mišljenje i opredjeljivanje, a formi tog mišljenja i opredjeljivanja posvećen je odjeljak o političkom životu Crne Gore u prvoj polovini XX vijeka. Kandidat ukazuje karakter političkih sistema koji su postojali na prostoru Crne Gore do 1945. godine, na njihovu apsolutističku suštinu, na stranački život i političke borbe, osobenosti crnogorskog parlamentarizma, događaje koji su imali presudan značaj za politički život Crne Gore. Opisujući aktere političkog života, kandidat je ukazao na glavne odlike njihovih političkih programa, kao i na idejna i ideološka načela kojima su sticali privlačnu moć.

Politička scena i uticaj političkih ideja na prostoru Crne Gore tokom nekoliko decenija, formira političku svijest i političku kulturu, koja će 1945. godine dočekati uspostavljanje totalitarnog sistema Komunističke partije. Naravno da crnogorskom društvu ideje nove vlasti nijesu bile nepoznanica, jer je prije 1945. godine postojao jak uticaj KPJ, a prisutne su bile i "lijeve" ili socijalističke ideje. O toj tradiciji osnovna objašnjenja daje šesti odjeljak ovog poglavlja. Na osnovu sistematizacije podataka o "lijevim idejama" u Crnoj Gori prije 1945. godine, može se zaključiti da su političke ideje i ideologija jednopartijske vlasti, imale snažno uporište i da ih je značajan dio crnogorskog društva odranije prihvatao. Ali po prirodi totalitarnog sistema, zvanične političke ideje i ideologija nijesu namijenjene samo onima koji ih smatraju bliskima, već svima, tj. čitavom društvu. Taj proces nametanja ideja i ideologije čitavom društvu, započeo je u Crnoj Gori 1945. godine.

Društveno-ekonomski i političko-administrativni razvoj Crne Gore od 1945. do 1955. godine obrađen je u drugom poglavlju doktorske disertacije, čime se daju sve neophodne informacije o ambijentu u kome egzistiraju zvanične političke ideje i ideologija, i u kome se one nameću kao sastojak nove političke svijesti i ideoloških uvjerenja. U ovom poglavlju ukazano je na poslijeratne promjene u populacionoj strukturi Crne Gore i kretanje stanovništva tokom prve decenije nove vlasti, zatim na administrativno oblikovanje njene teritorije, proces obnove zemlje od ratnih razaranja, stanje osnovnih javnih službi u oblasti zdravstva, obrazovanja, informisanja, kulture... Analiza stanja crnogorskog društva od 1945. do 1955. godine, ukazuje na stalno mijenjanje socijalnog ambijenta i porast svih parametara kojima se iskazuje institucionalni razvoj i napredak, porast standarda i modernizacijske transformacije. Podaci ukazuju na stalni porast nacionalnog dohotka, na promjene strukture crnogorske privrede, na stalno uvećavanje broja školske i visokoškolske populacije, na osnivanje naučno-istraživačkih i obrazovnih institucija. Poseban segment institucionalnog razvoja Crne Gore, od izuzetnog značaja za oblikovanje svijesti, jeste formiranje zvaničnih medija i pokretanje zvaničnih periodičnih publikacija. Već 1944. godine počinje da izlazi nedjeljni, a kasnije i dnevni list "Pobjeda", kao zvanično glasilo, zatim se osniva Radio Cetinje, pokreću se i druga javna i periodična glasila, poput listova "Partijski rad", "Zadružno selo", "Naša žena", "Omladinski pokret". Sve ove promjene omogućile su efikasnost i sveobuhvatnost ideološkog uticaja vlasti na crnogorsko društvo. Kandidat je posebno istraživačku pažnju posvetio ekonomskom razvoju i promjenama koje je izazvala nova ekonomska politika crnogorske i jugoslovenske vlasti. Shodno planu privrednog razvoja, započeo je intenzivan proces industrijalizacije i elektrifikacije zemlje, uz izgradnju saobraćajnih komunikacija. Novi privredni trend uslovio je da se za prvih deset godina poslije Drugog svjetskog rata udio poljoprivrednog stanovništva u populaciji Crne Gore smanji sa 80% na 60%. U ovom poglavlju predstavljena su i osnovna obilježja administrativnog uređenja i sistema nove vlasti. Kandidat konstatuje da je sistem vlasti funkcionisao pod apsolutnom kontrolom Komunističke partije, kao i da je njegova glavna odlika bila - direktivno upravljanje svim oblastima društvenog života. Istraživanjem i analizom ovih društvenih i političkih procesa u Crnoj Gori nakon 1945. godine, kandidat je dao cjelovitu sliku o ambijentu u kome se kreiraju, emituju, sprovode i nameću zvanične političke ideje i ideologija. Bez takvog poznavanja ovog ambijenta, ne može se razumjeti funkcija i političko značenje ovih ideja i ideologije.

Poslije uspostavljanja jednopartijskog sistema i formiranja nove vlasti, ideologija koja je nazvana "socijalističkom", a koja je nastala na učenjima K. Marksa i F. Engelsa postaje glavno izвориšte za teorijsko definisanje karaktera vlasti i njenih programskih ciljeva. Ova je ideologija sadržala teorijska objašnjenja uspostavljenog sistema vlasti, društvenog poretka koji se želi stvoriti i sistema vrijednosti i mišljenja koji se želio nametnuti. Sadržajima i programskim načelima "socijalističke ideologije" posvećeno je treće poglavlje doktorske disertacije mr Adnana Prekića ("Nova religija – ideologija socijalizma"). Kandidat na osnovu radova tadašnjih jugoslovenskih marksista i teoretičara političkog sistema, sistematizuje osnovna polazišta ove ideologije i ukazuje na njihovu političku semantiku. On navodi da je "ugaoni kamen" koncepta socijalističke ideologije bila teza o savršenstvu i pravednosti društvenih odnosa u socijalizmu, kao i da socijalizam predstavlja najhumaniji društveni sistem. U socijalizmu sva vlast pripada narodu, odnosno, radničkoj klasi koja je vlasnik sredstava za proizvodnju. Vladajuća partija (KPJ) definiše se kao "avangarda radničke klase", u čije ime ona vlada i u čije ima ona stvara socijalno pravedno društvo u kome nema eksploatacije čovjeka. Od 1945. godine crnogorska vlast i zvanična javna misao u Crnoj Gori, kako objašnjava kandidat, afirmisala je socijalizam kao politički sistem koji jedino može da riješi sve probleme iz prošlosti, privrednu zaostalost, socijalne nepravde, kao i da izgradi crnogorsko društvo kao humanu zajednicu prožetu idejama pomoći, iskrenog prijateljstva i poštovanja. U ovom poglavlju je izvorno rekonstruisan proces kreiranja javnog diskursa "socijalističke ideologije" i njeno teorijsko uobličavanje kroz partijske materijale i djelovanje partijskih struktura, zaduženih za idejni rad.

U četvrtom poglavlju ("Institucije i sredstva za izgradnju ideologije") istraživanje je usmjereno na konstituisanje, ustrojstvo i djelovanje partijskih i državnih institucija koje služe za oblikovanje nove političke i ideološke svijesti. Kandidat je najprije pažnju posvetio partijskim organima za oblikovanje svijesti, prvenstveno radu i ulozi Odjeljenja za agitaciju i propagandu (Agitprop), glavnoj i najuticajnijoj partijskoj instituciji za ideološko djelovanje. Na osnovu prvorazrednih i do sada nekorisćenih izvora, ukazano je na organizaciju i djelovanje Agitpropa, kao i na sadržaj i tendenciju njegovih direktiva, preporuka i tumačenja, koje su upućivana partijskim organima, institucijama i medijima. Agitprop je određivao koje je teme važno afirmisati, na koji način ih popularisati i objašnjavati, koliko pažnju posvećivati stavovima zvaničnika... U ovom poglavlju pažnja je posvećena kreiranju medijske propagande od strane Agitpropa, radu teorijsko-predavačkog sektora, koji se bavio tumačenjem osnova marksizma i lenjinizma, zatim Kulturnom sektoru, koji je usmjeravao ideološke tendencije u umjetničkoj djelatnosti i kulturi, te Pedagoškom sektoru, koji je bio zadužen za kontrolu obrazovnih sadržaja i inkorporiranje zvanične ideologije u prosvjete. Djelovanje ovih odjela predstavljeno je na osnovu provorazrednih partijskih izvora, koji su iscrpno i znalački analizirani. Pored analize djelovanja partijskih institucija za oblikovanje svijesti, kandidat je obradio i ideološko djelovanje masovnih organizacija, koje su bile pod kontrolom KPJ. Preko ovih organizacija Partija širi krug svog ideološkog djelovanja i pokušava da svoj ideološki svjetonazor približi i učini dopadljivim onima koji su izvan partijskih struktura. Takve organizacije su: Narodni front, Narodna omladina, Antifašistički front žena, Sindikati, sportska i fiskulturna udruženja i klubovi. Za svaku od ovih masovnih organizacija postojao je program

ideološkog djelovanja i definisane metode rada. Pored partijskih institucija i masovnih organizacija, zvanična politička i ideološka uvjerenja propagirana su i posredstvom javnih institucija: školskog sistema i medija. Organizacija i način ideološkog djelovanja ovih institucija takođe je obrađen u ovom poglavlju. Socijalistička vlast je, razumije se, uspostavila potpunu kontrolu nad obrazovnim sistemom, pokazujući neskrivenu namjeru da ovaj sistem koristi za ideološku indoktrinaciju. Čak je i u programskom partijskom dokumentu navedeno da je cilj obrazovne politike: “vaspitanje širokih narodnih masa u duhu socijalističkog partiotizma i internacionalizma.” Kandidat je najprije saopštio sve relevantne podatke o broju i strukturi školskih ustanova u Crnoj Gori od 1945. do 1955. godine, a zatim je prikazao upravljačke nadležnosti države nad prosvjetnim kadrom i mogućnosti koje su vlastima bile na raspolaganju da ih učini propagatorima zvanične ideologije. Takođe, izvršio je i akribičnu analizu nastavnih programa i udžbenika, apostrofirajući one segmente koji su bili u funkciji ideološkog inženjeringa. Napokon, jedan odjeljak poglavlja posvećen je ulozi medija u stvaranju i afirmaciji zvanične ideologije. Kandidat je prikazao i analizirao ulogu vladajuće partije u kontroli i profilisanju uređivačke politike medija u Crnoj Gori, njihove političke i ideološke zadatke, organizaciju i način djelovanja i rukovođenja, kao i dominantne sadržaje medija, čiji je cilj politička i ideološka indoktrinacija. Kao se na osnovu sprovedene analize može utvrditi, Partija je faktički bila “urednik” svih medija u Crnoj Gori, dajući medijima dvostruku ulogu – da informišu građane i da ih politički i ideološki oblikuju služeći se informacijama koje im saopštavaju.

Nakon što je istoriografski obrađena organizacija i uloga partijskih i državnih institucija namijenjenih oblikovanju svijesti, kandidat je u petom poglavlju (“Ideologija i političke ideje novog sistema”) prezentovao sadržaj glavnih tematskih i programskih odrednica nove ideologije. On je u okviru zvanične ideologije detektovao ideale i kultove, koje ona želi da afirmiše i nametne kao temelj novog sistema vrijednosti. Na osnovu analize sadržaja javnog diskursa, kandidat je prepoznao sljedeće ideale i kultove u okviru nove ideologije: ideal socijalizma, kult revolucije i NOB-a, ideal bratstva i jedinstva, kult rada, ideal novih društvenih snaga. Stvaranje idealne predstave o socijalističkom sistemu podrazumijeva prikazivanje ovog sistema kao najpravednijeg, najnaprednijeg i najhumanijeg. To je sistem koji ispravlja negativno nasljeđe i zaostalost iz prošlosti, i garantuje napredak i blagostanje u budućnosti. Stvaranjem kulta revolucije i NOR-a pružao se legitimitet novoj vlasti, i pribavljao svetački oreol učesnicima rata i revolucije, ali se istovremeno pravilo izvorište za novu tradiciju koja je mogla služiti za glorifikaciju novog doba. U zvaničnoj ideologiji poslije 1945. godine učvršćivan je i ideal bratstva i jedinstva, što je bila ideološka sintagma za međunacionalnu i međukonfesionalnu harmoniju i zajedništvo. Smatralo se da je sloga i jedinstvo različitih naroda i konfesija, preduslov političke stabilnosti nove Jugoslavije, posebno nakon traumatičnog iskustva međunacionalnog rata od 1941. do 1945. godine. Nova ideologija idealizovala je i slavila rad, kao preduslov za izgradnju socijalističkog blagostanja, ali i kao jedno od najvažnijih mjerila čovjekove vrijednosti. U okviru zvanične ideologije idealizovane su i određene društvene grupacije, koje su označavane nosiocima naprednih tendencija i predvodnicima društvenog preobražaja. Nova ideologija posebno uzdiže žene i omladinu, prve kao grupaciju koja je tek u socijalizmu stekla slobodu i ravnopravnost, a druge kao grupaciju od koje zavisi “svijetla budućnost.” Kandidat je dovoljnim brojem

prvorazrednih istorijskih izvora dokazao utemeljenost ovakve tematizacije zvanične ideologije, kao i političku namjenu njenog ovakvog segmentiranja.

U šestom poglavlju doktorske disertacije mr Adnana Prekića istraživački se problematizuje odnos između ideologije i umjetničkog i historiografskog stvaralaštva u socijalističkoj Crnoj Gori, odnosno, upotreba umjetnosti i historiografije u formiranju političke svijesti i afirmaciju sistema vlasti i njegovih ideja. Uticaj zvanične politike na ideološko profilisanje umjetničkog stvaralaštva, njegov sadržaj i političku funkcionalizaciju, kandidat je analizirao u različitim umjetničkim oblastima: književnosti, likovnom stvaralaštvu i na filmu. Na osnovu književnih tekstova, ali i teorijskih članaka objavljenih u zvaničnim publikacijama, uočava se da je književnost od 1945. godine tretirana kao ideološko-vaspitna djelatnost. To je podrazumijevalo tematsko usmjeravanje književnog stvaralaštva od strane KPJ, shodno ideološkim i političkim potrebama, a to znači – afirmisanje perioda oslobodilačkog rata i revolucije, kao i vrijednosti socijalističke epohe. Kandidat je dokazao instruktivnu ideološku djelatnost komunističke vlasti u književnom stvaralaštvu, a time i kontrolu vlasti nad umjetničkim stvaralaštvom, što je rezultiralo dominacijom tema iz perioda NOR-a i revolucije 1941-1945. godine. Kako je uvrđeno analizom, u tada jedinom književnom časopisu u Crnoj Gori, 2/3 radova posvećeni su ovom periodu. Na isti način nova vlast je tretirala i likovnu umjetnost. Vladajuća partija je od likovne umjetnosti očekivala angažovanost i ideologiziranost, kako u izboru motiva, tako i u njihovoj ekspoziciji. Pod takvim uticajem i instruktivnošću vladajuće partije, formirao se pravac koji je dobio naziv “soc-realizam”. Započinje sve veće prisustvo motiva iz NOR-a i obnove zemlje u likovnom stvaralaštvu, uz divinizaciju ličnosti koje se smatraju “ikonama” nove epohe. Oblikovanju nove ideološke paradigme služilo je i filmsko stvaralaštvo, koje se smatra najmodernijim propagandnim sredstvom. Za formiranje poželjne političke svijesti korišćeni su domaći – dokumentarni i igrani filmovi, a do 1948. godine i sovjetski filmovi. Većina ovih filmova slavila je ličnosti i događaje ratne i poratne epohe, afirmišući sistem vrijednosti koji je oblikovala zvanična ideološka misao. Kandidat je, da bi došao do ovih zaključaka, napravio iscrpnu analizu filmske produkcije i bioskopskog repertoara, detektujući filmsku naraciju koja je imala ideološku i političku funkciju. On je utvrdio i stalni porast uticaja filma u Crnoj Gori u poslijeratnom periodu, odnosno, stalno uvećavanje broja gledalaca. Prema jednom izvoru, tokom 1948. godine prikazano je oko 150 filmova, koji su imali više od million gledalaca (Crna Gora tada ima 380.000 stanovnika). U okviru poglavlja o uticaju ideologije na umjetničko stvaralaštvo, kandidat je obradio i fenomen političke i ideološke upotrebe Njegoša. Njegova istraživanja pokazuju da je Njegoš još tokom Drugog svjetskog rata dobio posebno mjesto u ideologiji KPJ. On je faktički nametnut kao propagator oslobodilačkog rata i revolucije, pa čak i kao ličnost čije su ideje bliske idejama i djelovanju KPJ. Posebno je isticano njegovo veličanje borbe za slobodu, antiimperijalna ideja, ideja nacionalnog oslobođenja, protivljenje hegemonizmu. Kandidat dokazuje da je Njegoš tretiran kao ideološka preteča nove vlasti. Dio ovog poglavlja posvećen je i uticaju vladajuće partije na poslijeratni razvoj crnogorske historiografije, od koje se takođe očekivalo da doprinese oblikovanju poželjne političke i ideološke svijesti, kao i da formira koncepciju nacionalne prošlosti u kojoj će oslobodilački rat i socijalistička revolucija predstavljati predstavljati vrhunac u životu naroda i društva.

Posljednje poglavlje doktorske disertacije ("Vrijednosni sistem novog čovjeka") odnosi se na proces utemeljenja novih društvenih vrijednosti, zasnovanih na idejama socijalističke ideologije. Ove društvene vrijednosti bile su osnova na kojoj se formira "Novi čovjek" crnogorskog društva, a to znači ličnost sa političkom sviješću koja je utemeljena na socijalističkoj ideologiji, i ličnost koja živi u skladu sa poželjnim nazorima socijalističkog sistema. Nova vlast je imala pretenziju da stvori ne samo sistem političkih uvjerenja već i moralni sistem koji je svojina "novog čovjeka" i na osnovu koga se razlikuje crnogorsko društvo prije i poslije 1945. godine.

Rezultate istraživanja, odnosno, saznanja do kojih je došao u doktorskoj disertaciji, kandidat je koncizno prezentirao u zaključku. Činjenice i nova znanja koja su iscrpno i sistematizovano saopšteni u poglavljima, u ovom dijelu disertacije su metodom uopštavanja prikazani kao fenomeni jednog političkog sistema. U zaključku su formulisana i glavna obilježja nove političke misli, kao i glavni pravci ideološkog djelovanja socijalističke vlasti u Crnoj Gori od 1945. do 1955. godine.

U odjeljku "Izvori i literatura" napravljen je popis korišćenih arhivskih fondova, objavljenih arhivskih i filmskih izvora, štampe i literature. Budući da je glavni nosilac i kreator političkih ideja i ideologije poslije 1945. godine bila vladajuća KPJ, kandidat je dominantno koristio arhivske fondove koji sadrže građu o njenom djelovanju. Takvi fondovi su: Pokrajinski komitet KPJ za Crnu Goru, odnosno, Fond Centralnog komiteta Saveza komunista Crne Gore, te fond Blaža Jovanovića. Ukupno su korišćene 63 kutije ovih fondova, od kojih svaka prosječno sadrži 300-500 dokumenata. Korišćeno je i 16 zbirki objavljenih izvora, 7 novinskih publikacija, sa oko 5.000 izdanja, kao i više od 150 filmskih žurnala i reportaža. Kandidat je upotrijebio i sve relevantne studije, monografije i članke, kako one iz oblasti istoriografije, tako i one iz oblasti politikologije, sociologije i političke psihologije.

2. Vrednovanje disertacije

2.1. Problem

(navesti neriješena i kontraverzna mišljenja o istraživačkom problemu i dosadašnjim pokušajima rješavanja problema, rješenja do kojih su došli drugi autori, ocjenu osnove disertacije u skladu sa radovima i istraživanjima kandidata i način njihove veze sa samom disertacijom)

Doktorska disertacija mr Adnana Prekića nema svojstvo naučno-istraživačkog rada kojim se nadopunjuju, koriguju ili opovrgavaju rezultati dosadašnjih istraživanja, jer o ovoj problematici do sada uopšte i nije bilo naučnih radova. Ona je, može se reći, pionirsko djelo u našoj istoriografiji. Na osnovu naučne bibliografije može se uočiti da je crnogorska naučna istoriografija proučavala period socijalističke vlasti, ali je struktura i selekcija tih naučnih radova uslovlila da određeni segmenti tog perioda ne dobiju adekvatan naučni tretman. Predmet istraživanja uglavnom se ograničavao na teme oslobodilačkog rata, političkog djelovanja Komunističke partije ili aktivnosti određenih ličnosti i institucija. Društveni kontekst, totalitaristički i jednopartijski sistem stvoren u Crnoj Gori nakon drugog svjetskog rata samo su neki od razloga za takav istoriografski pristup. Tako su političke ideje i ideologija ostale jedna od istraživačkih oblasti za koje nije postojalo ozbiljnije interesovanje crnogorske istoriografije. Bez obzira na značajan broj radova o političkom životu i prošlosti crnogorske države u 19. i 20. vijeku, pitanja političkih ideja i ideologija ostala su u sjenci drugih tema. Istoriografiju socijalističke vlasti u Crnoj Gori zbog toga prevashodno možemo tretirati kao tradicionalni oblik političke istoriografije koji se bavio događajima, njihovim uzrocima i posljedicama. Istoričari su se bavili formom i sadržajem socijalističke vlasti dok su unutrašnji odnosi i fenomeni na kojima je počivala ta vlast bili u drugom planu. Te okolnosti bile su jedan od polaznih motiva za istraživanje političkih ideja i ideologije socijalističkih vlasti u prvoj deceniji nakon drugog svjetskog rata. Na opravdanost i naučno utemeljenje istraživanja ohrabrivali su nas i trendovi savremene istoriografije. U radovima američkih i zapadnoevropskih istoričara, veoma su frekventne teme koje se bave proučavanjem političkih ideja i ideologija. Interesovanje za ova pitanja oni objašnjavaju tvrdnjama da bez adekvatnih analiza političkih ideja i ideologija nije moguće zaokružiti istoriografsku obradu bilo kog perioda prošlosti. Ovi istraživači polaze od teze da je bez poznavanja političkih ideja i ideologija nemoguće razumijeti dinamiku političkih procesa, njihove uzroke, genezu i posljedice, te je stoga nemoguće i donositi pravilne ocjene o događajima i procesima koji su se odvijali pod njihovim uticajem. Navedene teze, dodatno se potvrđuju u konkretnom slučaju proučavanja političkih ideja i ideologije na prostoru Crne Gore od 1945. do 1955. godine. Bez razumijevanja osnovnih političkih ideja teško je objasniti karakter socijalističke vlasti, modele komunikacije, metode i mehanizme kojima se izgrađuje sistem političkih uvjerenja.

2.2. Ciljevi i hipoteze disertacije

Društveno-politički sistem uspostavljen na prostoru Crne Gore, nakon drugog svjetskog rata, imao je sve karakteristike totalitarne vlasti. Osnova svake totalitarističke vlasti je ideologija, odnosno političke ideje koje se vremenom sakralizuju i uz indoktrinaciju stanovništva i druge mehanizme pretvaraju u političku religiju odnosno ideologiju. Početna teza o totalitarističkom društvu uspostavljenog u Crnoj Gori nakon 1945. godine otvorila je pitanje izučavanja političkih ideja i ideologija socijalističkih vlasti u Crnoj Gori u periodu 1945. – 1955. godine.

Osnovni istraživački zadatak bilo je objašnjavanje karaktera komunističke, odnosno, jednopartijske i totalitarne vlasti u Crnoj Gori, definisanje političkih ideja i određivanje svih pojava i procesa kojima su političke ideje i ideologija približavane stanovništvu. Bilo je potrebno definisati političke ideje i vjerovanja Partije i načina na koje su te ideje i vjerovanja približavane stanovništvu. Približiti sadržaj političkih ideja, stavova i uvjerenja koja su dolazila iz Partije ali i precizno objasniti načine pomoću kojih Partija vezuje stanovništvo za politiku, političke ideje i vrijednosti za koje se zalaže. Ukazati na političke i društvene okolnosti koje su oblikovale političke ideje i ideologiju ovog perioda. Svaki od navedenih istraživačkih zadataka bilo je potrebno smjestiti u adekvatan društveno-politički kontekst. Kao što je nemoguće istraživački zaokružiti određene društvene procese bez analize političkih ideja, tako je nemoguće zaokružiti istraživanje o političkim idejama i ideologiji bez šire političko-socijalne slike crnogorskog društva u periodu našeg istraživanja.

Bilo je neophodno problematizovati i definisati osnovne političke ideje socijalističkih vlasti u Crnoj Gori, način na koje su one sakralizovane, modele izmišljanja tradicija, mitova i rituala kao i mehanizme indoktrinacije. Konačno, na osnovu ovih teza očekivao se odgovor na istraživačko pitanje: da li je i u Crnoj Gori u ovom periodu došlo do antropološke revolucije i stvaranja Novog, socijalističkog čovjeka? Rezultati polaznih istraživanja potvrdili su navedene teze i kao takve, postale osnova za definisanje naučnih hipoteza rada:

1. Centralizovana vlast Komunističke partije, kontrola svih segmenata političkog, društvenog, ekonomskog i kulturnog života daje osnova za tvrdnju da je u Crnoj Gori nakon drugog svjetskog rata uspostavljena država sa elementima totalitarističke vlasti.
2. Sopstvene političke ciljeve, Komunistička partija definiše kroz političke ideje koje sakralizuje i pretvara u učenje koje je zabranjeno dovoditi u pitanja. Političke ideje se objedinjavaju, dobijaju formu zaokruženog učenja odnosno ideologije i kao takve postaju sposobne da ujedine veliki broj ljudi i pokrenu ih na političko djelovanje.
3. Paralelno sa sakralizacijom političkih ideja odvija se i proces izmišljanja tradicija, rituala i mitova kojima se uz pomoć birokratije učvršćuje vlast Komunističke partije i stvaraju mehanizmi koji vežu pojedinca za ideologiju.
4. Komunistička partija preko institucija koje kontroliše, masovnih organizacija, obrazovanja, stvaralaštva i na mnoge druge načine, organizuje cijeli sistem aktivnosti

preko kojih vrši indoktrinaciju ljudi i vezuje ih za sopstvenu ideologiju. Svaka od ovih institucija ili organa, ideološki rad među stanovništvom realizovala je pod kontrolom Komunističke partije i njenih političkih ideja.

5. U prvoj deceniji socijalističke vlasti u Crnoj Gori došlo je do antropološke revolucije i formiranja novog, socijalističkog čovjeka koji je prihvatao političke ideje i ideologiju Komunističke partije, oblike i forme ponašanja i moralno-etička pravila za koja se ta vlast zalagala.

2.3. Bitne metode primjenjene u disertaciji

Kompleksnost teme, njena multidisciplinarnost i širina, odredile su izbor naučnih metoda. Od početka istraživanja bilo je jasno da ovaj rad neće ispuniti naučni zadatak ukoliko se bude fokusirao isključivo na prezentaciju i analizu političkih ideja i ideologije Komunističke partije. Pozitivistički pristup u kombinaciji sa hipotetičko – deduktivnom metodom mogao je otkriti samo spoljašnji nivo predmeta istraživanja. Zbog toga je ovaj naučni pristup kombinovan sa hermeneutičkim naučnim metodom koji je trebalo da nam pomogne da razumijemo proces i iz te perspektive tumačimo političke ideje i ideologiju Komunističke partije u Crnoj Gori. Iz tog razloga od presudne važnosti bila su uvodna poglavlja o društveno-ekonomskim i kulturno-prosvjetnim okolnostima crnogorskog društva. Oni su pomogli da se istraživanje smjesti u određen istorijsko-socijalni kontekst. Upravo će ovakav proces istraživanja, koji se u metodološkom smislu naziva „hermeneutički krug“ i koji podrazumijeva povezivanje različitih elemenata istog problema omogućiti da dođemo do novih pretpostavki, kategorija i fenomena. Neistraženost teme i nedostatak istoriografskog modela koji definiše političke ideje socijalističke vlasti u Crnoj Gori bio je dodatni razlog za korišćenje ove naučne metode. Fenomeni političkih ideja i ideologija zahtijevaju kompleksan i višeslojan istraživački pristup. Istraživanje političkih ideja, vjerovanja i stavova ne može se ograničiti na prostu kritiku i interpretaciju izvora. Ono što izvori prenose je samo jedna-spoljna dimenzija ovog pitanja. Za razumijevanje političkih ideja neophodno je otkriti i unutrašnje odnose određenih procesa. Bilo je potrebno protumačiti kakvu poruku ti izvori šalju i šta su autori tih poruka željeli da postignu. To je usložnjavalo analizu arhivskih izvora, tekstova iz štampe, udžbenika, književnosti, slikarstva i filma koji su korišteni u ovom istraživanju. Bilo je neophodno registrovati i analizirati osnovne poruke izvora, ali istovremeno tragati za njihovim unutrašnjim odnosima i ideološkim porukama koje su autori pokušavali da pošalju.

2.4. Rezultati disertacije i njihovo tumačenje

Doktorska disertacija mr Adnana Prekića, na osnovu novih istraživanja i originalnog metodološkog postupka, suštinski pokazuje kako je u Crnoj Gori, pod uticajem totalitarnog sistema, sprovedena „antropološka revolucija“. Cilj ove revolucije bio je „stvaranje novog čovjeka“, a to znači čovjeka sa sistemom vrijednosti i ideološko-političkim uvjerenjima koja odgovaraju totalitarnoj vlasti. Disertacijom se ukazuje na metode, sadržaje i ciljeve ideološkog inženjeringa, odnosno, na institucionalnu implementaciju ideja, njihovu tematsku i simboličku profilaciju, ciljeve koji se

nametanjem i afirmacijom ovih ideja žele postići. Pokazujući na osnovu prvorazrednih istorijskih izvora kako se u Crnoj Gori poslije 1945. godine stvarala nova politička i ideološka svijest, kandidat rekonstruiše tehnologiju ideološkog inženjeringa totalitarnog sistema uopšte, što rezultate ove disertacije čini univerzalno značajnim. Rezultati ovog istraživanja podjednako se odnose na Crnu Goru u vrijeme totalitarnog sistema, kao i na totalitarni sistem uopšte, u ovom slučaju “smještenog” na prostoru Crne Gore.

2.5. Zaključci

Doktorska disertacija mr Adnana Prekića rezultirala je istraživački utemeljenim saznanjima da je hijerarhijski ustrojen, dogmatizovan i kontrolisan sa vrha, društveno-politički sistem na prostoru Crne Gore od 1945. do 1955. godine imao tendenciju da ostvari kontrolu nad svim segmentima društvenog života. Komunistička partija kao nosilac tih promjena, pokušava da kontroliše, usmjerava i ograničava sve aspekte javnog i privatnog života. Ukida se politički pluralizam, uvodi praksa centralističkog upravljanja, ograničava sloboda govora i štampe, uspostavlja potpuna kontrola nad institucijama, privredom, obrazovanjem, kulturom i medijima. Partija i njena politička elita sprovodi apsolutnu političku dominaciju i „u ime naroda“ preuzima ulogu tumača opšte volje. Politički monopol omogućava neograničenu društvenu moć ali i mehanizme koji ne dozvoljavaju preispitivanje i kritiku ovako definisanog političkog sistema. Na tradicijama oslobodilačkog rata i revolucije, Komunistička partija inaugurira političke ideje socijalizma koje u sebi apstrahuju viziju boljeg, pravednijeg, humanijeg društva socijalne pravde. Socijalističku ideologiju komunisti predstavljaju kao antipod svih društvenih koncepata i ideja na kojima je zasnivan politički život u prethodnim društvenim ciklusima. Umjesto siromaštva nude blagostanje, jednakost umjesto podjela, nova radna mjesta umjesto nezaposlenosti, ukidanje svih oblika diskriminacije, umjesto sukoba na vjerskoj i nacionalnoj osnovi nude politiku bratstva i jedinstva, crnogorsku državnost umjesto politike ugnjetavanja. Na ovim vrijednostima definiše se i pet osnovnih političkih ideja komunističke vlasti u Crnoj Gori. To su ideal socijalizma, ideal revolucije i NOB-a, ideal bratstva i jedinstva, ideal rada i ideal novih društvenih snaga. Pet političkih ideja, Komunistička partija sakralizuje i podiže na stepen učenja ili dogme koji nije moguće preispitivati i kritički analizirati. Sakralizovane političke ideje dopunjene su izmišljanjem tradicija, simbola i rituala a cijeli proces je pratio sistem kolektivne i organizovane indoktrinacije stanovništva. Sakralizacija pet političkih ideja komunističkih vlasti u Crnoj Gori biće osnov za stvaranje nove političke religije, odnosno ideologije koja će naknadno, kroz mehanizme indoktrinacije dovesti do stvaranja novog, socijalističkog čovjeka u Crnoj Gori.

3.Konačna ocjena disertacije

3.1. Usaglašenost sa obrazloženjem teme

Doktorska disertacija “Političke ideje i ideologija u Crnoj Gori 1945-1955” potpuno je usaglašena sa prvobitnim obrazloženjem teme. Kandidat je u sprovedenom istraživanju ukazao na sve aspekte preuzimanja vlasti Komunističke partije u Crnoj Gori nakon Drugog svjetskog rata, definisao osnovne političke ideje, te ideologiju i karakter vlasti. Kroz različite segmente društvenog, političkog, ekonomskog i kulturnog života, kandidat je utvrdio osnove ideje socijalističkih vlasti i mehanizme kojima Komunistička partija u Crnoj Gori nameće i sprovodi idejnu i ideološku dominaciju. Detaljno je objašnjeno kako je u stalnoj potrebi za unifikacijom javne misli, sprovedena kontrola ideja i suzbijano svako drugačije mišljenje. Takođe je detaljno objašnjen i način formiranja “novog socijalističkog čovjeka”, koji mora da odgovori političkim izazovima i nametnutu ideološku matricu prihvatiti za svoju.

3.2.Mogućnost ponovljivosti

Kandidat Mr Adnan Prekić je u svom istraživanju formulisao model antropološke revolucije koji se dogodio na prostoru Crne Gore u periodu 1945.- 1955. godine, odnosno, model ideološkog inženjeringa u totalitarnom sistemu. Ovakvo istraživanje nudi originalni metodološki obrazac za izučavanje svih totalitarnih sistema, a posebno totalitarnih sistema koji su nametani društvima sa dominantnim partijarhalnim i agrarnim obilježjima. Kandidat je u istraživanju došao do zaključka da u totalitarnim društvima postoji predvidiv slijed događaja i utvrđeni mehanizmi indoktrinacije stanovništva, ali je svoje istraživanje ograničio na prvu deceniju totalitarizma u Crnoj Gori, što pruža mogućnost uporednih istraživanja komunističkog totalitarizma u drugim evropskim zemljama. Takva istraživanja pokazala bi posebnosti svakog od njih, ali i zajednička obilježja ideološkog inženjeringa komunističke vlasti.

3.3.Buduća istraživanja

Uzimajući u obzir da je ova doktorska disertacija prvi korak u istraživanju političkih ideja na prostoru Crne Gore, potpuno je jasno da će ova disertacija biti početak dalje problematizacije političkih ideja i ideologija u Crnoj Gori. U ovoj disertaciji predložena su osnovna metodološka polazišta za istraživanje političkih ideja, a dodatni doprinos ovog rada je prepoznavanje takozvanih „sistema razmišljanja sa visokim stepenom jasnosti i sistematičnosti“ koji olakšavaju objašnjenje i tumačenje ideologije socijalističkog sistema u Crnoj Gori. Istraživanje nije bilo fokusirano samo na predstavljanje osnovnih političkih ideja Komunističke partije i njenu ideologiju, već se težilo i tipologiziranju političkih ideja kao simbolima novog vremena i sistema.

Ukazano je na političke ideje i ideologiju poslijeratnog crnogorskog društvo, u period od 1945. do 1955. godine, što znači da ostaje neistražen jedan višedecenijski period totalitarizma u Crnoj Gori. U tom period drastično se promijenio socijalno-ekonomski ambijent, a u mnogim elementima i politički sistem, što je uticalo na promjene u metodologiji ideološkog inženjeringa, ali i korigovanja njegovih političkih ciljeva. Upravo bi ovo razdoblje tek trebalo da bude predmetom novih istraživanja.

3.4.Ograničenja disertacije i uticaj na vrijednost disertacije

Najznačajniji ograničavajući faktor doktorske disertacije “Političke ideje i ideologija u Crnoj Gori 1945-1955” je neistraženosti teme. Pitanja političkih ideja i ideologije komunističkih vlasti nakon drugog svjetskog rata nije ozbiljnije istraživana ni na prostoru bivše Jugoslavija. Nedostatak takvih radova i metodologije naučnog rada za izučavanje ideja i ideologija, predstavljao je najznačajnije ograničenje sa kojim se susreo kandidat. Ipak uz korištenje relevantne literature na stranim jezicima i sveobuhvatnim istraživačkim procesom, koji je osim arhivske građe obuhvatio kompletnu štampu, izdavačku djelatnost, književnost, historiografiju, likovnu umjetnost i film, kandidat je uspio da definiše osnovne metodološke principe istraživanja, shodno kojima je uspješno i kvalitetno istražio i obradio temu doktorske disertacije.

Originalni naučni doprinos:

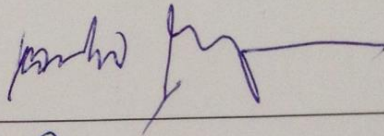
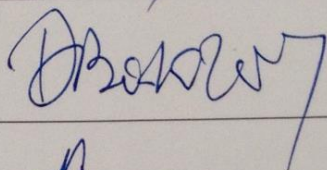
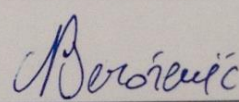
Prilikom utvrđivanja originalnog naučnog doprinosa ove disertacije, najprije je potrebno konstatovati činjenicu da istraživanja o Crnoj Gori poslije 1945. godine nijesu uopšte obuhvatala izučavanje ideja i ideologije, odnosno, karaktera društvene svijesti. Nova vlast mijenjala je društveno-politički ambijent, ali je imala jednako snažnu ambiciju da nametne novi vrijednosti sistem, novu političku svijest, nova ideološka uvjerenja. Crnogorski čovjek, kada je u pitanju sadržaj i karakter njegove političke i ideološke svijesti prije i poslije 1945. godine, nije ista osoba. Upravo o toj transformaciji i sistemskom inženjeringu za promjenu promjenu političke i ideološke svijesti crnogorskog društva nakon 1945. godine, do sada uopšte nije bilo naučnih radova. Ovakva tema zahtijevala je korišćenje različitih i veoma bogatih arhivskih fondova, zatim istraživanje cjelokupne štampe toga doba i drugih publikacija, korišćenje interne partijske literature, školskih udžbenika i po prvi put u crnogorskoj historiografiji – korišćenje filmskog materijala (dokumentacija RTCG i Crnogorske kinoteke). U predgovoru je kandidat objasnio važnost i način upotrebe raznorodnog arhivskog (izvornog) materijala, čime je razložno definisao svoj metodološki pristup u obradi teme, ali i obrazložio zbog čega je takav pristup jedino opravdan i svrsishodan. Posebna vrijednost ove doktorske disertacije je njen inovativni karakter u tematskom i metodološkom smislu. Riječ je o prvoj doktorskoj disertaciji u oblasti istorijske nauke u Crnoj Gori, u kojoj su predmet izučavanja političke ideje i ideologija, čime kandidat otvara jednu novu tematsku oblast istraživanja – istoriju ideja.

Mišljenje i prijedlog komisije:

Na osnovu uvida u rukopis doktorske disertacije "Političke ideje i ideologija u Crnoj Gori 1945-1955. godine", kandidata mr Adnana Prekića, , odnosno, ocjene metodologije rada, prepoznavanja dovoljnosti i kvaliteta izvorne osnove, vrijednovanja naučnog utemeljenja iznesenih analiza, objašnjenja i konstatacija, te ukupnog naučno-istraživačkog kvaliteta, Komisija smatra da je kandidat mr Adnan Prekić zadovoljio sve neophodne načune, istraživačke i metodološke standarde za radove ovog karaktera. Kandidat je napisao originalno i vrijedno naučno djelo, koje istorijskoj nauci, a posebno crnogorskoj historiografiji, donosi nova i pouzdana znanja o nedovoljno istraženom razdoblju naše novije istorije. Svojim radom on daje podsticaj za slična istraživanja ove problematike i stvara osnovu koja je neophodna za sve buduće istraživače istorije ideja u Crnoj Gori. Imajući u vidu ove razloge, Komisija ima zadovoljstvo da Vijeću Filozofskog fakulteta i Senatu Univerziteta Crne Gore, predloži da se rukopis doktorske disertacije, pod nazivom: "Političke ideje i ideologija u Crnoj Gori 1945-1955. godine", prihvati kao doktorska disertacija koja ispunjava sve uslove predviđene Pravilima studiranja na doktorskim studijama, te da se kandidat mr Adnan Prekić pozove na usmenu odbranu.

Izdvojeno mišljenje

Ime i Prezime

Komisija za ocjenu doktorske disertacije	
Predsjednik komisije Prof. dr Živko Andrijašević, Univerzitet Crne Gore, Crna Gora	
Prof. dr Đorđe Borožan, akademik CANU, Univerzitet Donja Gorica, Crna Gora	
Prof. dr Nenad Perošević, Univerzitet Crne Gore, Crna Gora	
Datum i ovjera (pečat i potpis odgovorne osobe)	
U Nikšiću, _____ 2017. godine	
M.P. _____ DEKAN	